

“ADANA VİLAYET SALNÂMELERİ’NE GÖRE XIX. YÜZYIL SONLARINDA ADANA’NIN İDARİ YAPISI”

Barış SARIKÖSE*

Özet

Osmanlı döneminde Adana’nın idari yapısında sürekli bir değişim olduğu görülmektedir. Bazı dönemlerde başka bir eyalete bağlı sancak olan Adana, daha sonraki dönemlerde eyalet haline getirilerek buraya sancaklar bağlanmıştır. Osmanlı taşra idaresinde XIX. yüzyıl sonlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Başta 1864 Vilayet Nizamnamesi olmak üzere taşra idaresi ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Eyaletten vilayete geçen Osmanlı’nın yeni taşra idari sisteminde kurulan vilayetlerden biri de Adana vilayetidir. Adana’ya bağlı liva ve kazaların sayılarında bu dönemde farklılıklar meydana gelmiştir. Bazı yerleşim birimleri bu dönemde idari yönden Adana’dan ayrılırken bazı yerleşim yerleri de Adana’ya bağlanmıştır. Günümüz Adana’sının idari yapısı büyük ölçüde XIX. yüzyıl sonlarında şekillenmiştir. XIX. yüzyılda vilayet idaresinde yapılan düzenlemelerle taşra idaresinde yeni görevliler ortaya çıkmıştır. Ayrıca taşra idaresinde yeni komisyon ve meclisler de kurulmuştur. Vilayet, liva ve nahiye meclisleri oluşturularak taşrada geniş katımlı bir idari sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yeni idari yapılanmanın Adana’da da tesis edildiği görülmektedir.

Vilayet Salnâmeleri, XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi araştırmaları için önemli kaynaklardır. Salnâmelerde vilayetlerin idari, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Adana Vilayet Salnâmelerinden Adana’nın XIX. yüzyıl sonlarındaki idari durumunu tespit etmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada XIX. yüzyıl sonlarında Adana vilayetine bağlı yerleşim yerleri, bu idari birimlerde yer alan önemli müdürlükler, meclisler ve komisyonlar, dönemin idarecileri Adana Vilayet Salnâmeleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca Adana vilayetinin idari yapısındaki değişim ortaya konulacaktır.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karabük, barissarikose@karabuk.edu.tr.

Sonuç

Adana'nın XIX. yüzyıl sonlarında idari anlamda dikkat çeken en önemli özelliği günümüzden daha geniş idari sınırlara sahip olmasıdır. Günümüzde Karaman'a bağlı Ermenek kazası, Mersin vilayeti ve bu vilayet dahilindeki kazaların tamamı, Hatay'a bağlı Hassa, Gaziantep'e bağlı İslahiye Adana sınırları içindedir. XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Adana'nın idari yapısında Cebe-i bereket ve Mersin gibi yeni sancaklar, Hamidiye gibi yeni kazalar teşkil edilmiştir.

Adana'nın idari yapısında XIX. yüzyıl sonlarında 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine uygun olarak vilayet, liva ve nahiye idare meclisleri kurulmuştur. Ayrıca idari, mali, adli, kültürel ve eğitim alanlarında önemli idari kurul ve komisyonlar oluşturulmuştur. Adana'daki Ermeni, Rum gibi azınlıklar da vilayetin idaresinde en üst düzeyde görev aldıkları gibi çeşitli devlet memurluklarında da istihdam edilmişlerdir. Adana Belediye Dairesi'nde de gayr-i Müslimler başkanlık, başkan muavinliği ve üyelik gibi her idari birimde görev almışlar. Adana Belediye Dairesi XIX. yüzyıl sonlarında memur ve birim bazında önemli gelişmeler göstermiştir. Adana vilayeti, idari yönden büyük ölçüde XIX. yüzyıl sonlarında şekillenmiş, günümüz Adana'sının idari yapısı ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇALAR

- Adana Vilayet Salnamesi (AVS), 1289, 1290, 1293, 1294, 1296, 1297, 1299, 1308, 1309, 1312, 1318, 1320.
- BİLGİLİ, Ali Sinan, Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, *Kültür Bak. Yay.*, Ankara, 2001.
- ÇADIRCI, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, *TTK*, Ankara, 1997.
- DARKOT, Besim, "Adana", *İslam Ansiklopedisi, C.I, MEB Yay.*, İstanbul, 1978, s. 127-129.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, "Adana", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.I*, İstanbul, 1988, s. 349-353.
- KAPLAN, Halil İbrahim, "Salnâmelere Göre Adana (1880-1900)", (*Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*), *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta, 2001.
- KARPAT, Kemal H., Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, *Tarih Vakfı Yurt Yay.*, İstanbul, 2003.
- KILIÇ, Orhan, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması", Osmanlı, C.VI, *Yeni Türkiye Yay.*, Ankara, 1999, s.89-110.
- KURT, Yılmaz, Çukurova Tarihinin Kaynakları I, 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, *TTK*, Ankara, 2004.
- _____, Çukurova Tarihinin Kaynakları III 1572 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, *TTK*, Ankara, 2005.
- ORTAYLI, İlber, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), *TTK*, Ankara, 2000.
- SARIKÖSE, Barış, "Konya Vilâyet Salnâmelerine Göre İç-il Livası", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.15, Konya, 2013, s.113-127.
- SUNGUR, Mutullah, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Taşra İdaresi ve Vilâyet Yönetimi", *Türkler, C.XIII, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara, 2002, s.750-761.